

Udeleženci delavnice.
Fototeka Muzeja novejšje zgodovine Celje, junij 2008

Raziskava na terenu.
Fototeka Muzeja novejšje zgodovine Celje, junij 2008

V CENTRU NA MARGINI

Etnološka delavnica Urbani fenomeni / Muzejske perspektive Ce2 – celjska dvorišča

Tudi tema letošnje etnološke delavnice Urbani fenomeni / Muzejske perspektive Ce2, ki je potekala od 26. do 28. junija 2008 v organizaciji Oddelka za urbano etnologijo Muzeja novejšje zgodovine Celje, je izhajala iz mestnega prostora. Celjska dvorišča, prostori, le korak odmaknjeni od naših vsakodnevnih, uhojenih poti, a kljub temu skriti našim pogledom, so udeleženkam in udeležencem delavnice risali skrivnostne podobe in zastavljali mnoga vprašanja. Vprašanja o zgodbah in podobah, o spominih in ujetem času preteklosti, o možnostih in zmožnostih za mesto in bivanje posameznika v njem. Našo raziskavo o celjskih dvoriščih sta uvedla dokumentarni film Mariborska dvorišča in predavanje dr. Jerneje Ferlež Od znanstvenega besedila do dokumentarnega filma, v katerem je predstavila svoje raziskovalno delo na območju mariborskih dvorišč. Njena hipoteza, da so dvorišča predvsem zasebni prostori in prostori družabnosti in počitka (Ferlež 2001: 55), je bila pričakovana, čeprav se nam, na naše presenečenje, pozneje ni potrdila. S predstavitvijo stanja celjskih dvorišč ter z ogledom terena pod strokovnim vodstvom konservatorke ZVKD, OE Celje, Branke Primc, pa je raziskava dobila konkretnije orise in jasnejše podobe.

Terensko delo je potekalo v dveh vsebinsko zaokroženih skupinah. Skupina pod mentorstvom Božene Hostnik iz ZVKD, OE Celje, je izhajala s konservatorskega vidika in topografsko dokumentirala celjska dvorišča in njihove sestavine kot prostore bivanja. Osredotočili so se na fizično podobo dvorišč in njihovo funkcionalnost ter ugotovili njihovo dokaj klavarno stanje. Dvorišča so zapuščena, ograje porušene, vrtovom namenjene površine zaraščene in neizkoriščene ter praviloma spremenjene v parkirišča. Aktualno stanje na terenu so primerjali s stanjem in z načrtom prenove celjskih dvorišč

iz leta 1988. Nives Meštrovič ugotavlja: »Za oblikovno ureditev javnih skupnih predelov parcel (ena tretjina površine vrtov) so imeli v planu različne programe: uto za posedanje, druženje, razne igre; otroško igrišče z lesenimi igrali; posedanje v senci dreves. Danes tu ne najdemo nič od navedenega.« Ugotovitev, da konkretno stanje na terenu povsem odstopa od načrtanih usmeritev izpred dvajset let, je zaskrbljujoča, a ne presenetljiva. Načrti, smernice, predlogi in usmeritve same po sebi seveda niso dovolj za preusmeritev toka preobrazbe po meri potreb sodobnega človeka, ki mu dvoriščni prostor ponuja predvsem rešitev velikega problema parkiranja v starem mestnem jedru. In tudi v prihodnje si ob enako neprijaznih in neživiljenjskih (ne)vzpodbudah ne moremo obetati sprememb na poti k revitalizaciji mesta. Tako na ravni bivanja posameznika v njem kot celotnega mesta.

V drugi skupini – pod vodstvom avtorice pričujočega prispevka – smo z metodo razširjenega intervjuja zbirali pričevanja o življenju Celjanov ob in na dvoriščih. Izhajali smo iz aktualnega stanja in posegli v preteklost, do koder seže spomin informatorjev. Če so dvorišča še pred desetletji veljala za družabne prostore z različnimi točkami srečevanj ob skupni pralnici, vodnjaku, na cvetličnem ali zelenjavnem vrtu, je tovrsten pomen danes popolnoma izgubljen. Dvorišča niso več družabni prostori, njihove podobe rišejo predvsem odlagališča in parkirišča. Če so imela dvorišča v preteklosti vsak svojo zgodbo, so njihove današnje zgodbe neizrazite in pozabljene. Po besedah informatorjev so vzroki za takšno stanje različni – starejša populacija stanovalcev, onesnaženost okolja, razdrobljenost lastništva, nevzpodbudna lokalna politika, slabšalni odnos do stanovanj v starem mestnem jedru, ki prinaša vrsto »neprijaznosti in neprijetnosti«, in z njim pove-

* Mag. Tanja Rozenbergar Šega, univ. dipl. etnol. in prof. sociol., muzejska svetovalka, Muzej novejšje zgodovine Celje. 3000 Celje, Prešernova 17, E-naslov: tanja.rozenbergar@guest.arnes.si

zan trend ugašanja starih mestnih jeder. Tako se center mesta transformira v njegovo margino, nekdanja mestna dogajanja pa se v novih, globalnih in univerzalnih oblikah odvijajo na nekdanji mestni margini!

Nekoliko vzpodbudnejše pa je stanje dvorišč v javni funkciji. Zanimiva je vsebinska zapolnitev z umetniškimi vsebinami, čeprav mestoma pokriti zidovi dvorišč z grafiti delujejo prej v smeri potrditve marginalnega vtisa kot pa nasprotno. Tudi v Celju se poskuša oblikovati t. i. umetniška četrt, kjer naj umetniška ustvarjalnost in kreativnost obogatili mestni utrip. Uspešnih zgledov za takšne pristope je v Evropi več kot dovolj in upajmo, da jim bo sledil tudi celjski primer. Opazen je tudi arhitekturni trend pokrivanja dvorišč, predvsem javnih kulturnih ustanov, saj tak prostor omogoča razširitev dejavnosti.

Čeprav le korak stran od uhojenih poti, so dvorišča skrita očem in razmišljanju, pogledi individuuma 21. stoletja pa so uprte v »tehnopolise in mole«, hiper nakupovalne centre in globalne brezosebne mline za zadovoljevanje potreb potrošniške družbe. A identifikacijski potenciali mest so druge – tudi v dvoriščih kot zelenih oazah sredi mesta, kot družabnih vozlišč in srečevališč, kot prostorih sprostitev in igre.

Ob naši raziskavi smo obiskali in dokumentirali sedemnajst velikih in osemindeset majhnih dvorišč v centru mesta Celja. Veseli me, da so se delavnice udeležili nekateri kolegi, s katerimi smo sodelovali že med lanskoletno raziskavo (Klemen Bratuša, Mateja Gorjup, Sonja Herzog), ter nova imena – Tadeja Valentan, Maša Zavrtanik, Tanja Rijavec, Martina Fekonja in Sandra Jazbec. Zahvaljujem se vsem udeležencem za trud, prav tako pa tudi vsem informatorjem za sodelovanje. Vsem sodelujočim in drugim velja povabilo k sodelovanju tudi prihodnje leto, ko bomo dokumentirali zgodbe celjskih taksistov.

Etnološko delavnico Urbani fenomeni / Muzejske perspektive je omogočila Mestna občina Celje, Oddelek za družbene dejavnosti, služba za izobraževanje, zato zahvala ga. Olgi Petrak.

Literatura

FERLEŽ, Jerneja: *Mariborska dvorišča. Etnološki oris*. Maribor: Mladinski kulturni center Maribor, 2001 (Ko te napiše knjiga; 1), 268 str.

DVORIŠČE – NAŠE OGLEDALO

Dvorišče je prostor, ki mu lahko skozi različna obdobja obstoja pripišemo večplastne tako pomeni kot funkcionalne namene. V *Slovenskem etnološkem leksikonu* je zapisano, da je v mestnem okolju dvorišče »največkrat prostor za hišo, včasih ob njej ali pred njo. Pogosto se deli na srednje gosp. d. in na vrt v ozadju parcele. Do srede 20. stol. je bilo d. pomemben gosp. prostor, povezan z gospodinjstvom (hramba smeti, kuriva, vodnjaki, pranje, sušenje perila), obrtjo, prebivanjem (manjše bivalne enote, stranišča), živinorejo (hlevi, gnojišča) in transportom (remize, garaže); pozneje je postal vedno bolj prostor za druženje sosedov in otroške igre« (Hazler, Ferlež in Cevc 2004: 108).

V času terenskega dela sva se osredotočila zlasti na sodobno izrabo izbranih prostorov. Na terenu sva ugotovila, da so mestna dvorišča tudi odsev sodobnega sveta in nas samih: ograjevanje, plačljivo preživljanje prostega časa, individualnost in porast starejše populacije. V besedilu bova obravnavala opazen prehod od prostora združevanja in opravljanja skupne dejavnosti (npr. pranje, odlaganje smeti, vrtnikanje, posedaenje in kramljanje, igranje ipd.) do danes, ko večino dvorišč zapolnjujejo parkirani avtomobili in gostinski lokali, o gredicah pa skoraj ni več ne sluha ne duha.

V kratkem poročilu o najinem delu na delavnici bova pro-

blematizirala naslednje tematske sklope: lokale, parkirišča, dvorišča/odlagališča in zasebno/javno. Pri etnološkem preučevanju mestnih dvorišč sva se srečala tudi z nasprotujočimi pogledi, kar pomeni, da o dvoriščih ne moremo govoriti enoznačno. Potrditev tega dejstva so primeri dvorišč, na katerih se izvaja gostinska dejavnost. V pogovorih nama je večina okoliških stanovalcev še vedno v en glas zatrjevala, da naj bi bilo dvorišče zaseben prostor oziroma da to je, izvajanje gostinske dejavnosti pa te trditve ne potrjuje. Na podlagi mnogih opazovanj, pogovorov in premlevanj meniva, da gre pri dvoriščih tako za zaseben kot tudi javen prostor, kajti v najinih primerih gre za preplet obojega.

Pojma javnosti in zasebnosti sta se skozi zgodovino nenehno bogatila z dodatnimi pomeni; današnji pomen se je izoblikoval šele v 19. stoletju. Takrat se je namreč prostor proizvodnje ločil od prostora prebivanja: svet zasebnosti je postal neke vrste zatočišče po opravljenem delu, hkrati pa tudi zatočišče pred brezosebnimi stiki, ki so v določenem smislu značilni za urbana središča (Ferlež 2001: 24).

Zanimala naju je tudi funkcionalna raba dvorišč v sodobnem času, ki gre v glavnem v smeri izrabe prostora za parkirišča in/ali izvajanje gostinske dejavnosti. Torej se je primarna funkcija dvorišča kot prostora druženja in združevanja sta-

* Klemen Bratuša, študent na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 3256 Bistrica ob Sotli, Bistrica ob Sotli 59b, E-naslov: regrat@gmail.com; Mateja Gorjup, študentka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 3222 Dramlje, Svetelka 17, E-naslov: gorjup.mateja@gmail.com.